

УДК 159.923.2

DOI <https://doi.org/10.30970/PS.2021.11.23>

ГЕНДЕРНІ СТЕРЕОТИПИ ПРОФЕСІЙНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Світлана Ситнік

*Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К.Д. Ушинського»,
вул. Старопортофранківська, 26, м. Одеса, Україна, 65020
e-mail: svetlanasytnik2000@gmail.com*

У статті представлені результати емпіричного дослідження особливостей професійної спрямованості старшокласників залежно від гендеру та статі. Для перевірки гіпотези про те, що стать і гендер старшокласника позначаються на його уподобаннях щодо вибору професійного середовища, тобто про існування певних гендерних стереотипів професійної спрямованості особистості, аналіз результатів дослідження складався з таких кроків: по-перше, встановлення характеру взаємозв'язків особливостей професійної спрямованості особистості старшокласників з їхнім гендером; по-друге, порівняння груп юнаків та дівчат з різним гендером за їхніми професійними уподобаннями. У результаті проведеного дослідження встановлено, що гендерний індекс особистості прямо пов'язаний із схильністю до професій у сферах комунікації, мистецтва та надання послуг та від'ємно пов'язаний із зацікавленістю технічними професіями, пов'язаними з радіотехнікою, електронікою, механікою, конструюванням, а також з наданням переваги професіям реалістичного, підприємницького або артистичного типів. Це дозволило віднести до фемінних гендерних стереотипів професійної спрямованості старшокласників їхні соціальні інтереси, схильність до взаємодії у інтелектуальному або соціальному професійному середовищі, а до маскулінних гендерних стереотипів – професійну спрямованість на взаємодію з технікою, інтереси до електроніки, механіки, конструювання, надання переваги професійній діяльності реалістичного, підприємницького або артистичного типів. Виявлено шляхом якісного аналізу, що групи юнаків та дівчат мають певні відмінності у професійній спрямованості. Юнаки більше схильні до професій, які пов'язані із технікою, відрізняються розвиненими інтересами у сфері радіотехніки, електроніки, механіки та конструювання, надають перевагу професійній діяльності реалістичного профілю. Дівчата надають перевагу професіям типів «людина – природа», «людина – людина» та «людина – художній образ», мають виражений інтерес до хімії, біології, літератури та мистецтва, їх більшою мірою приваблює артистичне професійне середовище. Визначено при порівнянні груп юнаків та дівчат з різним гендерним індексом особистості, що саме маскулінні юнаки відрізняються найвищим інтересом до технічних галузей та віддають перевагу професіям підприємницького типу. Андрогінні юнаки більше зацікавлені професіями, пов'язаними з господарюванням, спортом та військовою справою. Фемінні юнаки схильні вибирати професії соціального типу, цікавляться історією, політикою, педагогікою, медициною, для них найбільш привабливим є інтелектуальне, соціальне або офісне професійне середовище. Маскулінні дівчата відрізняються найвищим інтересом до професій природничого профілю, до фізики, математики, хімії, біології, прагнуть обрати професію реалістичного типу. Андрогінні дівчата схильні до професій типу «людина – художній образ», мають найвищий інтерес до літератури та мистецтва. Фемінні дівчата мають значний інтерес до географії, геології, літератури та мистецтва, педагогіки, медицини, надають перевагу професіям соціального типу.

Ключові слова: професійна спрямованість, гендерні стереотипи, юнацький вік, андрогінність, фемінність, маскулінність.

Вивчення проблеми професійної спрямованості старшокласників має як наукову, так і практичну значимість. Від того, наскільки правильно обраний життєвий шлях, залежить суспільна цінність людини, її місце серед людей, задоволеність роботою, фізичне і нервово-психічне здоров'я, радість і щастя. Ефективність вибору професії багато в чому визначається гендерними стереотипами, які впливають на формування внутрішньої готовності до усвідомленої та самостійної побудови, коригування та реалізації перспектив професійного самовизначення старшокласників.

Гендер є відносно новим поняттям у психології. У його розвиток зробили внесок такі зарубіжні та вітчизняні психологи, як Т.В. Бендас, С. Бем, Ш. Берн, Є.П. Ільїн, І.С. Кльочина та ін. Значний вклад в розробку проблеми професійного самовизначення внесли такі вчені, як Дж. Голланд, А.С. Голомшток, Л.А. Йовайши, Є.О. Клімов, М.С. Пряжников та ін. Велика увага вітчизняних психологів приділяється аналізу мотиваційно-ціннісної спрямованості особистості на професійну діяльність [1; 2; 4]. Активно досліджуються когнітивні складові частини гендерної ідентичності старших підлітків [5]. Проводяться гендерні дослідження стереотипів та професійних можливостей [3]. Узагальнення цих та інших досліджень засвідчує, що, попри високу увагу до пізнання гендерних стереотипів та професійної спрямованості особистості, залишається ще багато нез'ясованих емпіричних даних відносно особливостей гендерних стереотипів професійної спрямованості старшокласників. У зв'язку з цим була поставлена **мета** статті – визначити особливості професійної спрямованості старшокласників залежно від гендеру та статі. Завдання дослідження: 1) встановити характер взаємозв'язків між особливостями професійної спрямованості старшокласників та їх схильністю до певної статево-рольової поведінки; 2) виявити особливості професійної спрямованості старшокласників різної біологічної та соціально-психологічної статі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для визначення особливостей професійної спрямованості старшокласників залежно від гендеру та статі було проведено емпіричне дослідження, у якому були застосовані такі методики: «Дослідження маскулітності – фемінності особистості» С. Бем, тест Дж. Холланда для визначення професійного типу особистості, «Диференціально-діагностичний опитувальник» (ДДО) Є.О. Клімова та методика «Карта інтересів» А.С. Голомштока. Вибірку досліджуваних склали 200 старшокласників шкіл міста Одеси у віці 16–17 років, серед них – 76 юнаків та 124 дівчини.

Для перевірки гіпотези про те, що стать і гендер старшокласника позначаються на його уподобаннях щодо вибору професійного середовища, тобто про існування певних гендерних стереотипів професійної спрямованості особистості, аналіз результатів дослідження складався з таких кроків: по-перше, встановлення характеру взаємозв'язків особливостей професійної спрямованості особистості старшокласників з їхнім гендером; по-друге, порівняння груп юнаків та дівчат з різним гендером за їхніми професійними уподобаннями.

Результати дослідження за методикою «Диференціально-діагностичний опитувальник» (ДДО) Є.О. Клімова показали, що найбільшою мірою досліджувані схильні до професій за типами «людина – художній образ» (у середньому 5,16 бала) та «людина – людина» (4,46 бала). Дещо менш популярними є типи професій «людина – техніка» (3,64 бала) та «людина – знак» (3,72 бала). Найнижчі середні результати за тестом Є.О. Клімова визначені за групою професій «людина – природа» (2,68 бала).

Що стосується даних, отриманих за методикою А.С. Голомштока, то вони уточнюють професійні уподобання старшокласників, інтереси яких найбільше сконцентровані на галузях спорту та військової справи (2,92 бала), літератури та мистецтва (2,82 бала), географії та геології (2,5 бала), підприємництва та домогосподарства (2,46 бала). Найменш популярними є фізико-математичні (0,5 бала) та хіміко-біологічні (1,5 бала) знання.

Стосовно даних за тестом Дж. Холланда про типи професійного середовища, яким надають перевагу старшокласники, визначена суттєва перевага артистичного (6,18 бала) та підприємницького (5,6 бала) типів. Дещо менш привабливими виявилися для них соціальне (5,04 бала) та реалістичне (4,96 бала) професійне середовище. Найменшою мірою старшокласники зацікавлені у професіоналізації в офісній (3,76 бала) та інтелектуальній (4,12 бала) сферах.

Результати застосування методики С. Бем показали, що серед досліджуваних найбільше таких, хто може вважатися андрогінною особистістю. Це стосується як дівчат (50% загальної вибірки), так і юнаків (24%). До маскулінного гендеру віднесена невелика частка юнаків (8%) та дівчат (4%). Також нечисленними є групи фемінних юнаків (6%) та дівчат (8%). Водночас такі дані дозволяють стверджувати, що вибірка є достатньо репрезентативною щодо перевірки припущення про вплив статі та гендеру старшокласника на його професійну спрямованість.

Кореляційний аналіз із застосуванням коефіцієнта рангової кореляції Спірмена показав, що між соціально-психологічною статтю та професійними уподобаннями старшокласників, їхніми інтересами та близькими до них сферами професійної діяльності виявлені прямі та від'ємні зв'язки (рис. 1).

Так, прямий зв'язок гендерний індекс особистості має з показниками, які свідчать про уподобання старшокласників до професій типу «людина – людина» ($p < 0,01$), інтереси до літератури та мистецтва ($p < 0,05$), до педагогіки або медицини ($p < 0,01$), підприємства-домогосподарства ($p < 0,01$), про надання переваги інтелектуальному ($p < 0,01$) та соціальному ($p < 0,01$) типам професійного середовища, в той час як від'ємні зв'язки формуються з показниками, які визначають професії за типом «людина – техніка» ($p < 0,01$), а також відповідні інтереси до радіотехніки та електроніки ($p < 0,01$), до механіки та конструювання ($p < 0,01$), надання переваги реалістичному ($p < 0,01$), підприємницькому ($p < 0,01$) або артистичному ($p < 0,05$) типам професійного середовища.

Людина - людина	0,186**	Гендерний індекс «IS»	-0,198**	Людина - техніка
Література - мистецтво	0,140*		-0,302**	Радіотехніка - електроніка
Педагогіка - медицина	0,221**		-0,296**	Механіка - конструювання
Підприємство - домогосподарство	0,193**		-0,400**	Реалістичне середовище
Інтелектуальне середовище	0,253**		-0,319**	Підприємницьке середовище
Соціальне середовище	0,465**		-0,145*	Артистичне середовище

— — прями кореляції; - - - - - від'ємні кореляції; * — кореляції статистично достовірні на рівні $p < 0,05$; ** — на рівні $p < 0,01$

Рис. 1. Статистично значущі взаємозв'язки гендерного індексу особистості

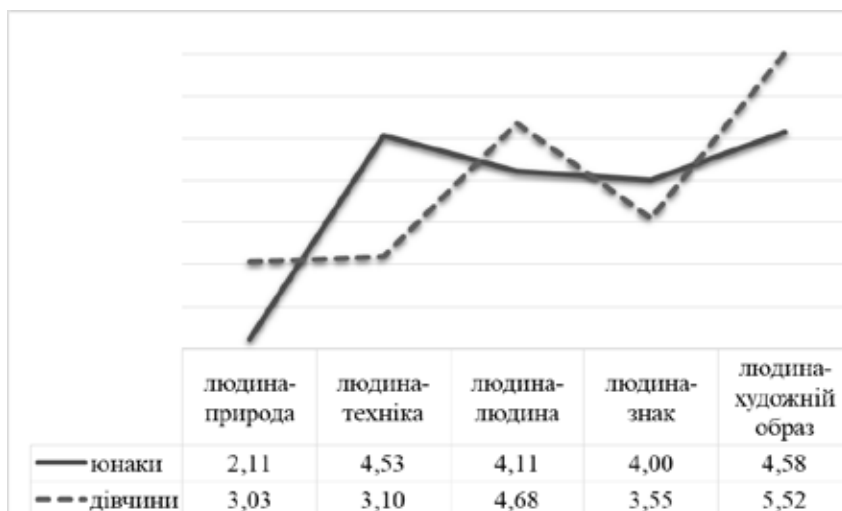
З огляду на специфіку формування гендерного індексу за методикою С. Бем, а також спрямування означених кореляцій можна дійти висновку, що особи, які визнають у себе переважання фемінних рис особистості, схильні до професій у сферах комунікації,

мистецтва та надання послуг, а старшокласники, які мають тенденцію до переважання маскулінних рис, більше схильні до професій, пов'язаних з технікою, цікавляться радіотехнікою, електронікою, механікою, конструюванням, а також схильні до вибору професій реалістичного, підприємницького або артистичного типів.

Виходячи з вищенаведеного, до фемінних гендерних стереотипів професійної спрямованості старшокласників віднесемо формування їхніх соціальних інтересів та схильності до взаємодії у інтелектуальному або соціальному професійному середовищі, а до маскулінних гендерних стереотипів – професійну спрямованість на взаємодію з технікою, інтереси до електроніки, механіки, конструювання, надання переваги професійній діяльності реалістичного, підприємницького або артистичного типів.

Водночас за наведеними даними неможливо визначити характер зумовленості професійної спрямованості старшокласників біологічними або соціально-психологічними чинниками. Також неможливо визначити професійну спрямованість андрогінних юнаків та дівчат, яких у вибірці більшість. Саме це питання можна вирішити завдяки якісному аналізу професійної спрямованості старшокласників залежно від гендеру та статі. Для цього здійснювалося порівняння груп досліджуваних, а саме маскулінних, андрогінних, фемінних юнаків та дівчат.

Середні значення показників, отриманих за методикою Є.О. Клімова (ДДО), підтверджують, що учасників опитування можна вважати за таких, хто у певній мірі відрізняється за схильністю до певних типів професій (рис. 2).

Рис. 2. Середні значення показників, які характеризують схильність до різних типів професій у групах юнаків та дівчат

Дані, представлені на гістограмі, демонструють, що в групі юнаків більш високими є середні значення за показниками «людина – техніка» та «людина – знак», в той час як група дівчат продемонструвала перевищення значень за показниками «людина – природа», «людина – людина» та «людина – художній образ».

Щоб перевірити, наскільки вказані відмінності є статистично значущими, ми застосували t-критерій Стьюдента, результати якого підтвердили достовірність різниці між

групами на рівні $p < 0,01$ за показниками «людина – природа» ($t=3,55$), «людина – техніка» ($t=4,57$), «людина – художній образ» ($t=3,87$) та на рівні $p < 0,05$ за показником «людина – людина» ($t=2,36$). Отже, дівчата більшою мірою віддають перевагу професіям типу «людина – природа», «людина – людина» та «людина – художній образ», а юнаки більше схильні до професій, які пов'язані з технікою.

Для уточнення характеру впливу соціально-психологічної статі на професійні уподобання досліджуваних розглянемо середні значення, отримані у групах юнаків та дівчат з урахуванням їхнього гендерного індексу IS (табл. 1).

Таблиця 1

Середні значення показників професійної спрямованості юнаків та дівчат з урахуванням гендерного індексу особистості

Групи за статтю	Групи за гендером	Спрямованість на типи професій				
		Людина – природа	Людина – техніка	Людина – людина	Людина – знак	Людина – художній образ
Юнаки (n=76)	маскулінні (n=16)	0,8	6,0	3,0	5,3	5,0
	андрогінні (n=48)	2,5	4,3	4,1	3,8	4,3
	фемінні (n=12)	2,3	3,3	5,7	3,3	5,3
Дівчата (n=124)	маскулінні (n=8)	5,5	4,0	2,0	1,5	5,0
	андрогінні (n=100)	2,8	3,0	5,0	3,6	5,6
	фемінні (n=16)	3,5	3,3	4,3	4,0	5,0

Дані таблиці показують, що всередині юнацької та дівочої груп залежно від гендеру є суттєві відмінності. Так, маскулінні юнаки відрізняються найвищою вираженістю показників, які характеризують їхні уподобання щодо професій типів «людина – техніка» та «людина – знак», та незначною спрямованістю щодо професій, пов'язаних з природою та людьми. Андрогінні юнаки демонструють певну схильність до професій, пов'язаних із технікою, проте в них виявлені найнижчі порівняно з рештою груп оцінки за показником, який характеризує професії типу «людина – художній образ». Фемінні юнаки відрізняються найзначнішим інтересом до професій соціального та художнього типу та найменше цікавляться технікою. Маскулінні дівчата, на відміну від маскулінних юнаків, відрізняються найвищою серед порівнюваних груп схильністю до професійного типу «людина – природа» та найнижчою до професій «людина – знак». Схожі ці дві групи у низькій привабливості для них професій за типом «людина – людина». Андрогінні дівчата відрізняються тим, вони більше за всіх проявляють інтерес до професій за типом «людина – художній образ». Також вони схильні до обрання соціального профілю та найменше спрямовані на вибір професій технічного профілю. Фемінні дівчата, як і фемінні юнаки, віддають перевагу професіям соціального та художнього типу та майже не цікавляться професіями типу «людина – техніка».

Оцінка достовірності виявлених даних показала, що за показниками «людина – природа» та «людина – знак» групи маскулінних юнаків та дівчат суттєво відрізняються між собою на рівні $p < 0,01$, а також кожна з них виявляє статистично значущі відмінності (принаймні на рівні $p < 0,05$) щодо решти груп. Відмінності між останніми виявилися незначними. Що стосується показника «людина – техніка», то перевищення його вираженості

у групі маскулінних юнаків порівняно з фемінними юнаками, андрогінними та фемінними дівчатами виявилось статистично достовірним на рівні $p < 0,01$, а порівняно з рештою груп на рівні $p < 0,05$. За показниками «людина – людина» та «людина – художній образ» відмінності між фемінними юнаками та андрогінними дівчатами виявилися статистично не суттєвими, проте за показником «людина – людина» кожна з цих груп має значно вищий прояв (на рівні $p < 0,01$) порівняно з маскулінними юнаками та дівчатами. За показником «людина – художній образ» вони на достатньому рівні достовірності ($p < 0,05$) відрізняються від андрогінних юнаків.

Такі дані показали, що вибір певних груп професій («людина – природа», «людина – знак») може зумовлюватись фактором статі, а вибір інших груп професій («людина – людина», «людина – художній образ») зумовлюється гендером особистості. Уподобання щодо професій групи «людина – техніка» посилюються за рахунок відповідності гендерних стереотипів до статі старшокласників.

Порівнюючи в групах юнаків та дівчат інтереси до певних професійних дисциплін, які виявлялися за картою інтересів, підкреслимо, що за деякими показниками групи майже не відрізняються (рис. 3). Ідеться про інтереси до фізики, математики, історії, політики, педагогіки, медицини, підприємств, домогосподарств, спорту, військової справи.

Водночас юнаки демонструють більшу вираженість інтересу до радіотехніки й електроніки, механіки й конструювання, а дівчата до хімії та біології, географії та геології, літератури та мистецтва.

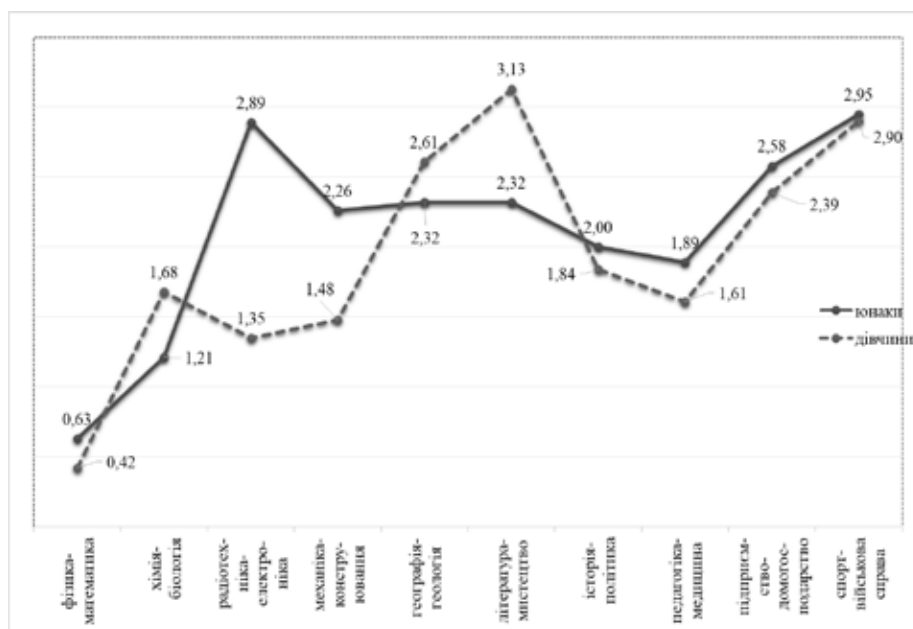

Рис. 3. Середні значення показників, які характеризують інтереси до професійних дисциплін у групах юнаків та дівчат

За даними статистичної перевірки значущості вказаних відмінностей виявлено, що різниці між групами є статистично достовірними на рівні $p < 0,01$ лише за показниками «хімія – біологія» ($t=2,68$), «радіотехніка – електроніка» ($t=5,88$), «механіка – конструювання»

($t=3,19$) та «література – мистецтво» ($t=3,54$). Тобто дівчата мають значно вищий інтерес до хімії, біології, літератури та мистецтва, а юнаки відрізняються більш розвиненими інтересами у сфері радіотехніки, електроніки, механіки та конструювання.

Для уточнення характеру впливу соціально-психологічної статі на професійні інтереси досліджуваних розглянемо середні значення, отримані у групах юнаків та дівчат з урахуванням їхнього гендерного індексу IS (табл. 2).

Таблиця 2

Середні значення показників професійних інтересів юнаків та дівчат з урахуванням гендерного індексу особистості

Професійні інтереси	Юнаки			Дівчата		
	маску- лінні	андро- гінні	фемінні	маску- лінні	андро- гінні	фемінні
Фізика – математика	0,5	0,8	0,1	1,1	0,4	0,5
Хімія – біологія	1,0	1,5	0,3	3,1	1,4	2,5
Радіотехніка – електроніка	4,5	2,8	1,3	2,5	1,4	0,5
механіка – конструювання	3,0	2,5	0,3	2,5	1,5	0,8
географія – геологія	2,3	2,4	2,0	1,5	2,6	2,9
література – мистецтво	2,5	2,2	2,7	0,5	3,3	3,3
історія – політика	1,8	2,0	2,3	0,1	2,0	1,8
педагогіка – медицина	1,8	1,8	2,3	1,5	1,5	2,5
підприємство – домогосподарство	1,5	2,9	2,7	2,5	2,3	2,8
спорт – військова справа	2,5	3,6	1,0	2,5	3,1	2,0

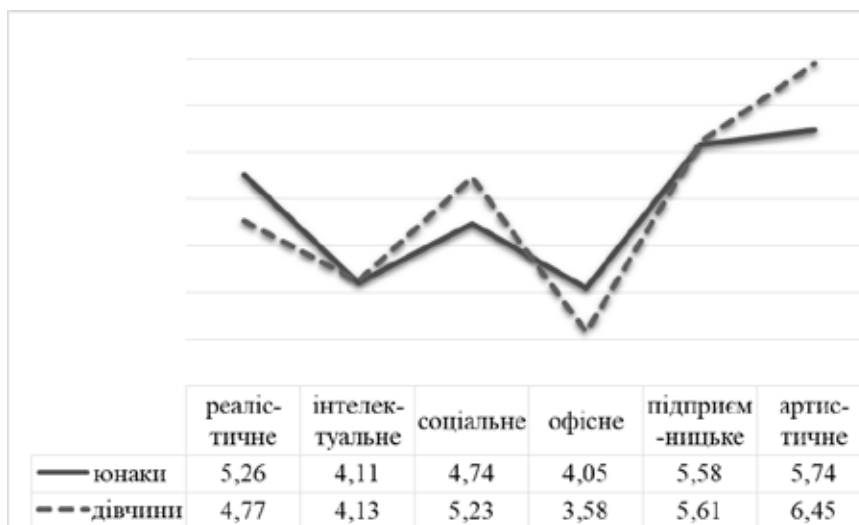
Ці дані показали, що саме маскулінні юнаки відрізняються найвищою вираженістю інтересу до радіотехніки та електроніки, механіки та конструювання, а також менше, ніж представники всіх інших груп, цікавляться підприємством та домогосподарством. Подальша статистична перевірка підтвердила, що за двома параметрами («радіотехніка – електроніка» та «підприємство – домогосподарство») група відрізняється від решти на рівні $p < 0,05$. За третім показником статистично підтвердженими є відмінності лише з фемінними юнаками та дівчатами на рівні $p < 0,01$. Андроїнні юнаки демонструють найвищу порівняно з рештою груп зацікавленість питаннями підприємства і домогосподарства та спорту і військової справи. За першим параметром група значно (на рівні $p < 0,01$) відрізняється від маскулінних юнаків, за другим – від фемінних юнаків ($p < 0,01$) та дівчат $p < 0,01$. Фемінні юнаки мають значний інтерес до професій, пов'язаних із історією та політикою, педагогікою та медициною, проте вони найменше зацікавлені у фізиці й математиці, хімії й біології, механіці й конструюванні, спорті й військовій справі. Статистично підтвержене перевищення інтересу щодо історико-політичних наук цих юнаків порівняно з маскулінними дівчатами ($p < 0,05$), а також перевищення інтересу до педагогіки та медицини порівняно з маскулінними ($p < 0,05$) та андроїнними ($p < 0,01$) дівчатами.

Звертаючись до груп дівчат, які відрізняються за гендером, звернемо увагу на те, що маскулінні дівчата відрізняються найвищою зацікавленістю фізико-математичними, хіміко-біологічними знаннями, проте вони звертають найменшу увагу на географію і геологію, літературу та мистецтво, історію та політику, педагогіку та медицину. Статистично підтвержене перевищення вираженості в цій групі за показниками «фізика – математика» та «хімія – біологія» при порівнянні з фемінними ($p < 0,01$) та маскулінними ($p < 0,05$) юнаками. Андроїнні дівчата відрізняються тим, що вони проявляють великий інтерес до

літератури та мистецтва, але менше за всіх цікавляться педагогікою та медициною. Застосування t-критерію показало, що інтерес цих дівчат до літератури та мистецтва є значно вищим, ніж у маскулінних дівчат ($p < 0,01$). Фемінні дівчата надають перевагу географії та геології, літературі та мистецтву та педагогіці й медицині та майже не цікавляться радіотехнікою та електронікою. Під час статистичної перевірки виявлено, що за проявом інтересу до географії й геології та літератури й мистецтва вони значно ($p < 0,05$) перевищують маскулінних дівчат, а за інтересом до педагогіки й медицини – маскулінних ($p < 0,05$) та андрогінних ($p < 0,01$) дівчат.

Отже, ми бачимо, що інтерес до різних професій неоднаково залежить від біологічної та соціально-психологічної статі старшокласників. Так, у випадку із суто «чоловічими» (радіотехніка й електроніка, механіка й конструювання) або суто «жіночими» (література та мистецтво, педагогіка та медицина) професіями спрацьовує закономірність сумачі цих параметрів. Проте за деякими іншими професійними інтересами вбачається вплив саме гендерної зумовленості (інтерес до фізики й математики та до хімії й біології у маскулінних дівчат, а також до історії й політики у фемінних юнаків або до педагогіки й медицини у фемінних юнаків та дівчат).

Що стосується показників, які характеризують типи професійного середовища, якому віддають перевагу старшокласники (рис. 4), то групи юнаків та дівчат майже не відрізняються за вираженістю показників, які характеризують вибір інтелектуального та підприємницького професійного середовища.

Рис. 4. Середні значення показників професійного середовища, якому віддають перевагу юнаки та дівчата

За показниками реалістичного та офісного професійного середовища група юнаків має дещо вищі результати, а за показниками вибору соціального та артистичного професійного середовища більш високими є оцінки у дівчат. Перевірка за t-критерієм Стьюдента показала, що відмінності між групами можуть вважатися статистично достовірними на рівні $p < 0,05$ лише за показниками вибору реалістичного ($t = 2,02$) та артистичного професійного середовища ($t = 2,37$). Як свідчать ці дані, юнаки більшою мірою віддають перевагу

професійній діяльності реалістичного профілю, в той час як дівчата більше схильні до артистичного професійного середовища.

Уточнюючи характер впливу гендеру на вибір старшокласниками професійного середовища (табл. 3), зазначимо, що за середніми балами група маскулінних юнаків демонструє найбільшу порівняно з рештою груп прихильність до підприємницької діяльності, досить високу зацікавленість щодо професій артистичного профілю та небажання працювати у інтелектуальному середовищі.

Таблиця 3

Середні значення показників професійного середовища, якому віддають перевагу юнаки та дівчата (з урахуванням гендерного індексу особистості)

Групи за статтю	Групи за гендером	Професійне середовище					
		реалістичне	інтелектуальне	соціальне	офісне	підприємницьке	артистичне
юнаки	маскулінні	5,3	3,0	4,0	3,8	7,0	6,8
	андроґінні	5,8	4,2	4,5	3,8	5,6	5,8
	фемінні	3,3	5,3	6,7	5,7	3,7	4,3
дівчата	маскулінні	7,0	5,0	3,0	5,5	5,0	4,5
	андроґінні	4,9	4,1	5,0	3,1	5,6	6,9
	фемінні	2,8	3,8	7,5	5,5	6,0	4,5

Статистично підтверджено, що за бажанням обрати професію підприємницького типу вони значно перевищують (на рівні $p < 0,05$) всі інші групи, за винятком фемінних дівчат, а за привабливістю для них професій артистичного типу – всі інші групи на рівні $p < 0,05$, крім андроґінних дівчат. Що стосується андроґінних юнаків, то звернемо увагу лише на їхні уподобання щодо вибору реалістичного та артистичного професійного середовища, а також на слабке бажання обирати професії офісного типу. Для фемінних юнаків привабливими є професії, пов'язані з інтелектуальною, соціальною та офісною працею, проте вони демонструють найнижчі порівняно з рештою груп оцінки за вибором професій підприємницького та артистичного типу. Застосування *t*-критерію дозволило виявити, що ці юнаки відрізняються значно вищою схильністю до інтелектуального професійного середовища, ніж маскулінні юнаки ($p < 0,01$) та фемінні дівчата ($p < 0,05$), до соціальних професій, ніж маскулінні юнаки ($p < 0,05$) та дівчата ($p < 0,01$), до офісного середовища, ніж маскулінні юнаки ($p < 0,05$), а також андроґінні юнаки ($p < 0,05$) та дівчата ($p < 0,01$).

Далі зазначимо, що маскулінні дівчата мають найбільшу прихильність до професій реалістичного типу. Цим вони значно відрізняються від фемінних дівчат та юнаків ($p < 0,01$), а також від андроґінних дівчат ($p < 0,05$). Крім того, вони найменше зацікавлені у праці в соціальному середовищі. Андроґінні дівчата надають перевагу праці у артистичному середовищі, чим суттєво відрізняються від всіх інших груп на рівні, не меншому за $p < 0,05$, якщо не враховувати маскулінних юнаків, які також мають потяг до цих професій. Фемінні дівчата, як і фемінні юнаки, вважають привабливим соціальне професійне середовище. За відповідним показником вони суттєво відрізняються від маскулінних юнаків та дівчат ($p < 0,01$). Найменше вони хотіли б обрати професію реалістичного типу.

Такі дані дозволяють дійти висновку, що привабливість певного професійного середовища також залежить від співвідношення біологічної та соціально-психологічної статі старшокласників. Так, у випадку підприємницького середовища ми бачимо закономірність сумачії цих параметрів. Вплив гендерної зумовленості яскраво простежується у

соціальному профілі. Вибір інтелектуального та офісного середовища фемінними юнаками, а також реалістичного середовища маскулінними дівчатами демонструє прояв невідповідності біологічної та соціально-психологічної статі.

Таким чином, проведене дослідження дозволило зробити **висновки**.

По-перше, встановлено в процесі кореляційного аналізу, що гендерний індекс особистості прямо пов'язаний зі схильністю до професій у сферах комунікації, мистецтва та надання послуг та від'ємно пов'язаний із зацікавленістю технічними професіями, пов'язаними з радіотехнікою, електронікою, механікою, конструюванням, а також з відданням переваги професіям реалістичного, підприємницького або артистичного типів. Це дозволило віднести до фемінних гендерних стереотипів професійної спрямованості старшокласників їхні соціальні інтереси, схильність до взаємодії у інтелектуальному або соціальному професійному середовищі, а до маскулінних гендерних стереотипів – професійну спрямованість на взаємодію з технікою, інтерес до електроніки, механіки, конструювання, віддання переваги професійній діяльності реалістичного, підприємницького або артистичного типів.

По-друге, виявлено шляхом якісного аналізу, що групи юнаків та дівчат мають певні відмінності у професійній спрямованості. Юнаки більше схильні до професій, які пов'язані із технікою, відрізняються розвиненими інтересами у сфері радіотехніки, електроніки, механіки та конструювання, віддають перевагу професійній діяльності реалістичного профілю. Дівчата віддають перевагу професіям типу «людина – природа», «людина – людина» та «людина – художній образ», мають більший інтерес до хімії, біології, літератури та мистецтва, їх більшою мірою приваблює артистичне професійне середовище.

По-третє, визначено при порівнянні груп юнаків та дівчат з різним гендерним індексом особистості, що саме маскулінні юнаки відрізняються найвищим інтересом до технічних галузей та віддають перевагу професіям підприємницького типу. Андрогінні юнаки більше зацікавлені у професіях, пов'язаних із господарюванням, спортом та військовою справою. Фемінні юнаки схильні обирати професії соціального типу, цікавляться історією, політикою, педагогікою, медициною, для них найбільш привабливим є інтелектуальне, соціальне або офісне професійне середовище. Маскулінні дівчата відрізняються найвищим інтересом до професій природничого профілю, тобто фізики, математики, хімії, біології, більш прагнуть обрати професію реалістичного типу. Андрогінні дівчата схильні до професій типу «людина – художній образ», мають найвищий інтерес до літератури та мистецтва, їх найбільше приваблює артистичне професійне середовище. Фемінні дівчата мають значний інтерес до географії, геології, літератури та мистецтва, педагогіки, медицини, віддають перевагу професіям соціального типу.

Список використаної літератури

1. Дубовицкая Т.Д., Заболотная Е.В. Мотивы выбора профессии как предикторы профессиональной направленности студентов. *Педагогика и психология образования*. 2021. № 2. С. 114–124. DOI: 10.31862/2500-297X-2021-2-114-124.
2. Морозова О., Кондратюк С. Розвиток професійної спрямованості особистості методом профорієнтаційного тренінгу в період ранньої юності. *ЛОГОС* : збірник наукових праць. 2021. DOI:10.36074/logos-12.11.2021.v3.12.
3. Татаурова-Осика Г.П. Гендерні дослідження стереотипів та професійних можливостей. *Сучасні стратегії гендерної освіти в умовах євроінтеграції* : збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції, м. Тернопіль, 10–11 верес. 2020 р. / за заг. ред. В.П. Кравця, О.М. Кікінежді. Тернопіль : ТНПУ, 2020. С. 175–177. URL: https://tnpu.edu.ua/vyhovna%20robota/2020_final_Zbirnyk%20tez_Gender.pdf (дата звернення: 26.11.2021).

4. Татьяначенко Н.П. Исследование мотивационно-ценностной направленности студентов техникума на профессиональную деятельность. *Психолог*. 2020. № 2. С. 45–56. DOI: 10.25136/2409-8701.2020.2.32506.
5. Чіп Р.С. Дослідження когнітивної складової гендерної ідентичності старших підлітків. *Проблеми сучасної психології*. 2018. Вип. 40. С. 397–409. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pspl_2018_40_35 (дата звернення: 18.11.2021).

GENDER STEREOTYPES OF PROFESSIONAL ORIENTATION OF SENIOR STUDENTS

Svitlana Sytnik

*State Institution "South Ukrainian National Pedagogical University named after K.D. Ushinsky",
26, Staroportofrankivska Str., Odessa, Ukraine, 65020
e-mail: svetlanasytnik2000@gmail.com*

The article presents the results of the empirical study of the professional orientation of high school students depending on gender and sex. To test the hypothesis that the gender and sex of a high school student affects his preferences for choosing a professional environment, the existence of certain gender stereotypes of professional orientation, the analysis of the results consisted of the following steps: first, establishing the nature of relationships personalities of high school students with their sex; second, comparing groups of boys and girls with different genders according to their professional preferences. The study found that the gender index of the individual is directly related to the propensity to professions in the fields of communication, art and services, and negatively to the interest in technical professions related to radio engineering, electronics, mechanics, design, and giving preference to professions of realistic, entrepreneurial or artistic types. This allowed to include in the feminine gender stereotypes of professional orientation of high school students their social interests, propensity to interact in intellectual or social professional environment, and to masculine gender stereotypes – professional orientation to interact with technology, interests in electronics, mechanics, design, design, business or artistic types. It was revealed by qualitative analysis that groups of young men and women have certain differences in professional orientation. Young people are more inclined to professions related to technology, have developed interests in the field of radio engineering, electronics, mechanics and design, prefer professional activities of a realistic profile. Girls prefer the professions of “man – nature”, “man – man” and “man – artistic image”, have a greater interest in chemistry, biology, literature and art, they are more attracted to the artistic professional environment. It was determined when comparing groups of young men and women with different gender indices that masculine young men have the highest interest in technical fields and prefer entrepreneurial professions. Androgynous young men are more interested in professions related to management, sports and military affairs. Feminine young men tend to choose social professions, are interested in history, politics, pedagogy, medicine, for them the most attractive are intellectual, social or office professional environment. Masculine girls have the highest interest in the professions of natural sciences, physics, mathematics, chemistry, biology, more eager to choose a profession of the realistic type. Androgynous girls are inclined to professions such as “man – artistic image”, have the highest interest in literature and art. Feminine girls have a significant interest in geography, geology, literature and art, pedagogy, medicine, prefer social professions.

Key words: professional orientation, gender stereotypes, adolescence, androgyny, femininity, masculinity